

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A winter landscape featuring a snow-covered path leading through a wooded area. In the foreground, a red wooden gate stands partially open. The path is flanked by snow and some evergreen trees. The background shows a dense forest of bare trees under a pale sky. The title 'FORENING & MUSEUM' is overlaid in large, bold, black serif font at the top center.

FORENING & MUSEUM

Nr. 4 2011

Øverst udsnit af målebordsblad visende Espergjærde omkring 1898. Kortet ledsager artiklen side 16.

Forsidebilledet:

Til venstre udsnit af et topografisk kort fra 1857 visende indgangen til Horserød Hegn fra nuværende Hornbækvej ved det gamle skovløbersted Grønnerendehus (markeret midt på kortet som »Skovløberhus«. Forsidebilledet viser indgangen som den ser ud i dag. Næppe meget er forandret siden dengang. Det åbne stykke til højre er skovløberens tidligere tjenestejord. I baggrunden anes taget af Grønnerendehus, der blev nyopført i 1994 efter en brand.

MUSEUMSBLADET I NY SKIKKELSE

Efter at vi i et par år har haft vort foreningsblad med et løst indlæg, der kunne tages ud og lægges i kalenderen, har vi valgt at ændre bladet således, at meddelelserne om møder og udflugter igen kommer til at stå inde i bladet. Det har vist sig upraktisk med det løse indlæg, der kunne blive væk, og når bladet om føje år hentes frem fra arkiverne, har den kulturhistorie, som foreningen ved sine mange aktiviteter bidrager med, således ikke sat sine spor.

Når vi derfor har besluttet at foretage en forandring, har det været naturligt for os at se på arbejdsgangen, hvad angår bladets forsendelse og frankering. Ved at forsyne bladet med et omslag, der - i lighed med det nok så kendte blad Skalk's ditto - er tænkt som et forsendelsesomslag lige til at rive af, sparer vi kuverter og en masse arbejde. Og tilmed kan vi bringe diverse meddelelser på omslagets indersider - ja måske endog få nogleannoncører til at støtte os økonomisk.

Sidernes antal forøges samtidig fra 16 til 24 sider incl. nævnte omslag, hvilket giver plads til flere små og store artikler om vor kommunes righoldige kulturhistorie. Bladets vigtigste mission er jo at skabe mulighed for at publicere resultatet af den forskning, de undersøgelser og de iagttagelser, som såvel museets faghistorikere, som vor forenings medlemmer og alle andre kulturhistorisk interesserede kan bidrage med. For hvor skulle man ellers kunne publicere blot 1-6 sider med vigtige oplysninger om vor spændende historie.

Bemærk, at dette nummer indeholder et girokort, som - ved betaling - udløser et års glæder i Helsingør Museumsforening.

Torben Bill-Jessen

Forsidebilledet

Indgangen til Horsørød Hegn fra Hornbækvej ved Grønnerende Hus fotograferet en decemberdag i 2009. Se teksten på forsendelsesomslaget. Lars Bjørn Madsen fot

FORENING & MUSEUM

Torben Bill-Jessen
Lars Bjørn Madsen (ansvh.)
Kenno Pedersen

Tryk: Nofoprint, Helsingør
Lay-out: Lars Bjørn Madsen 2011

Forening & Museum

er et medlemsblad for
Helsingør Museumsforening
og udkommer med 4 numre
om året i februar, maj,
august og november.

Stof til bladet indsendes til
(lbm64@helsingor.dk)
eller pr. brev til
Helsingør Bymuseum,
Hestemøllestræde 1,
3000 Helsingør,
tlf. 4928 1800.

Helsingør

Museumsforening

Formand: Torben Bill-Jessen
Næstformand: Kenno Pedersen
Kasserer: Erling Svane
Sekretær: John Zilmer
Ingrid Dora Jarnbjer
Bent Jørgensen
Elisabeth Thorsen
Annelise Møller
Tom Sinding

www.helsingormuseumsforening.dk

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved
henvendelse til
administrationen på
Helsingør Bymuseum
(Mai Larsen-Jensen)
Tlf: 4928 1800

Byens store Boghandel

Af Lars Bjørn Madsen

Vi fortsætter serien om vor kommunes gamle virksomheder med en beskrivelse fra Illustreret Tidende (23. oktober 1910) af Jens Møllers Boghandel i Stengade, som utallige helsingoranere stadig husker. Virksomheden blev grundlagt i 1841, hvor Isaac Israel Wagner åbnede sin boghandel i Stengade 50. I 1878 blev forretningen overtaget af Jens Sophus Møller (1852-1920), der flyttede den over gaden til Stengade 48-51. Bladet skriver:

»Denne virksomhed er en af dem, der mellem år og dag hyppigst bringer sig selv og sin by i erindring viden om udenfor byens grænser. Dels arbejder den nemlig som forlagsforretning, bl.a. for kalendere og vejvisere, som indehaveren selv redigerer og udgiver, og

Butiklokalet i Jens Møllers Boghandel, der havde domicil i Industriforeningens bygning i Stengade 51. Det var ikke kun en boghandel, hvad man tydeligt fornemmer af billedet, men også tapethandel, musik-, galanteri- og kunsthandel og meget mere.

HELSINGØR.

En Vejledning

Besøgende i Eggeb. paa Kronborg, Marienlyst,
i Kirkerne osv.

Indes af Høved. indskrænkede. Hæving naar Holsteds-
strøingen paa Kronborg!

HANS RASMUSSEN.

HELSINGØR.
JENS MØLLERS FORLAG,
TRYK- OG BOKHÅNDEL I HJØRNINGEN
1881.

Jens Møller udgav flere bøger i sin forlagsvirksomhed. Bl.a. overlærer Hans Rasmussens skolebøger og hans lille turguide fra Helsingør, som er vist her:

Under bogen ses lidt af et flyveblad fra 1843 udsendt af I. Wagners boghandel, der var forgængeren for Jens Møllers boghandel.

en fortsættelse af hans iforfjor på samme forlag udgivne »Niels Ebbesen og Grev Gert«.

Efter forlags-

boghandler Haa-

gensens død er endvidere erhvervet forlagsretten til dennes kalendere og notitsbøger, samt »Husfaderens Regnskabsbog« m.m. Handelsakademiet Københavns, af forstanderen, translator Anthon Th. Nielsen udgivne lærebøger i handelskorrespondance, dansk, tysk, engelsk og fransk, udkommer hos Jens Møller, og det samme er tilfældet med overlærer Hans Rasmussens skolebøger.

Jens Møller var endelig den første forlægger herhjemme af prospektbrevkort, der dengang tegnedes, bl.a. af Alexander Svedstrup; Clichéerne udførtes i xylograf Hendriksens atelier, og det hele udstyr var mere kunstnerisk gennemført end nu til dags; denne del af virksomheden fortsættes endnu, også i moderne stil.

Med rette bærer virksomheden indehaverens navn, eftersom boghandler

hvorfra af den bedst kendte er den lille portemonæ-almanak, der i år er udkommet for 50. gang, Otto Møllers bøger, Peter Kronborgs humoristiske (årligt tilbagevendende) småfortællinger. Pseudonymet Byrge Trolle, der i disse dage på samme forlag har udgivet en voluminøs historisk roman »Valdemar Atterdag og hans Samtid«,

Den 1ste April d. 43.

med Prænumeration af Subscriptionsprisen: i Mod. 40 Skll. for Exemplaret, hos Foreningens inden- og udenbøjs Agenter samt i enhver Boghandel, forsaavidt de forsaavidt vil opgive Erten og indsende Prænumerationsskabet under Et i postfri Skrift eller til Foreningens Expeditionseentel i Kjøbenhavn.

- Anden Subscriptionsprisen, som ved tilkomne Skiftelser bevendes og til Expeditionseentel, tilkomme paa 20 Skilling, som de andre Subscriptionsprisen uden Skilling.
- De foretagne enkelte Deltagere som ved Skiftet for det indsendte Prænumerationsskabet, for at kunne indgive Deltagelsen paa Subscriptionsprisen, som af samme indgive Deltagelsen paa Subscriptionsprisen i Hovedstaden og Helsingør af det hele Prænumerationsskabet.
- Indsendt i Hovedstaden vil der indsendt Prænumerationsskabet af 4 Skilling tilføjet Subscriptionsprisen af 4 Skilling, som ved Skiftet forsaavidt vil opgive Erten og indsende Prænumerationsskabet under Et i postfri Skrift eller til en hvilken som helst Agenter i Hovedstaden.
- De foretagne Skiftelser som ved Skiftet forsaavidt vil opgive Erten og indsende Prænumerationsskabet under Et i postfri Skrift eller til en hvilken som helst Agenter i Hovedstaden.

Kjøbenhavn.
Foreningens Expeditionseentel Inspectorat, i Marts 1843.
a. i. Kollmann.

Prænumerationsskabet indsendt til behøveligt tilskud af Deltagelsen og Prænumerationsskabet, med Deltagelsen, indtil den 1ste April d. 43, de Subscriptionsprisen tilføjet.

De Subscriptionsprisen udenfor Hovedstaden indsendt til behøveligt tilskud af Deltagelsen og Prænumerationsskabet, med Deltagelsen, indtil den 1ste April d. 43, de Subscriptionsprisen tilføjet.

J. Wagner
i Helsingør.

Jens Møller ved sit personlige arbejde har gjort den til det, den er som forretning, samtidig med at han har virket for sit fag på en måde, der har stillet ham i første række blandt Danmarks boghandlere.

Hr. Møller er næstformand for Den danske Provinsboghandlerforening, bestyrelsesmedlem i Boghandlerforeningens Kommissions Anstalt, medlem af De danske Boghandlers Fællesudvalg i København og endelig forretningsfører for A/S Provinsboghandlerne Almanakforening, der stiftedes på hans initiativ og har hovedoplæg hos ham.

I skrift og tale, bl.a. på faglige møder, har han endvidere med virkning kæmpet for reformer og nydannelser, som for længst har vist deres nytte for standen. Også Helsingør by har haft gavn af Hr. Møllers arbejdsevne og virkestrang. I 24 år har han været bestyrelsesmedlem af Helsingørs Handelsforening, hvis formand han nu er; han er formand for Helsingørs Turistforening og for Danmarks- Samfundets stedlige afdeling,

næstformand i Helsingørs kongelig privilegerede Skydeselskab, bestyrelsesmedlem i Helsingørs Musikforening, meddirektør i Sparekassen for Helsingør og Omegn, og endelig fattigforstander i Helsingør.

Som man ser det, er det et usædvanligt stort og alsidigt arbejde, hr. Møller har formået at udføre jævnsides med, at han har drevet sin egen virksomhed frem på grundlag af særdeles gode forudsætninger. Han, der er af gammel præsteslægt, sønnesøn af dr.theol. Jens Møller, søn af sognpræst Møller, Nyborg, er født i nævnte by i 1852, tog afgangseksamen fra Slagelse Realskole, var derefter ansat hos boghandler Tørsleff i samme by, blev i 1877 bestyrer af J.L. Wisbechs boghandel i Kolding og overtog den 1. oktober 1878 Wagners boghandel i Helsingør – den han siden har ofret sit arbejde med så godt resultat. Det var oprindelig Møllers hensigt at oprette et bogtrykkeri i forbindelse med boghandelen, men byrådet satte en stopper for

hans initiativ på dette område, for så vidt som det ved at nægte ham borgerskab som både boghandler og trykker, tvang ham til

Alexander Svedstrups herlige julekort stod Jens Møller også for: Her ses det herlige kort med nisserne, der går i land i Helsingør efter en tur med færgen. Naturligvis med Kronborg som majestætisk baggrund.

Anbefales med alt til
 Bog- og
 Papirhandelen
 i den hvide
 Køn- og
 Bøstverksalster
 stærke Udvalgte
Tapeter
 fra Frankrigs og uden-
 lændes Fabrikker
 Rulleordner og
 Perleordner og
 Stærke i alle de
 Gælder
 og Fotografier
 samt
 Altsammen
 med Livspektier fra Hel-
 singør og Omegn
 samt større og mindre
 Souvenir-
 genstande
 Prospekt Brevkort

**Jens
 Møllers**
 Bog- & Papirhandel
 Kunst-, Galanteri-
 og Musikhandel
 Industriforeningen
 Stengade 51
 Helsingør

Tjenstes Lager
 von
 Lichtdruck,
 Platinotypie
 und
 Original-
 Photographien
 von Helsingør und Um-
 gegend
 Porzellan
 Cellulose
 Biscuits
 und
 andere Gegenstände
 passend
 zur Einrichtung von
 Bismark
 Leporello-
 Albums
 und
 Ansichtskarten

Jens Møller flyttede sin boghandel fra Stengade 50, der i 1878 var overtaget af Engelbrecht Hilligsoe, til Industriforeningen i Stengade 51 på den modsatte side af gaden. Her var der plads til butikens righoldige og alsidige vareudvalg. Annoncen t.v. er fra 1903.

nende beskrivelse af Jens Møllers virksomhed, som vitterlig også var et plus for byens erhvervsliv.

Forgængerer, boghandler Isaac Wagner, hørte til byens jødiske befolkning, om end han var født i Odense. Han begyndte som musiker og endte som byens første egentlige boghandler. Han var kommet til Helsingør i 1830'erne for at gøre lykken som musiklærer, og han kom faktisk til at præge musiklivet i byen, bl.a. som medvirkende til stiftelsen af Haandværker-Sangforeningen. Det var dog hans bog- og musikhandel i Stengade 50, der snart gjorde ham til en velhavende mand, og derfor tillod ham at havde som-

at
 give sidstnævnte aktieselskabs form og optage sin svigersøn og redaktør, Th. Sørensen som interessenter i dette foretagende, der fik navnet Helsingørs Centraltrykkeri. Jens Møllers boghandel og indehaverens personlige arbejde er faktorer, som har haft betydning for handelslivet i Helsingør, for byens kommunale og sociale liv, og for boghandlerstanden i Danmark. Såvidt Illustreret Tidendes hyldestlig-

merresidens i den sydlige udkant af byen. Martinus Galschiøt minder ham i sin bog om Helsingør, og særlig husker han sine besøg som dreng på førstesalen i Stengade 50 hos Isaac og Jette Wagners søn, Sally Isaac, der var jævnaldrende med Galschiøt: »Navnlig ved juletid, naar Stuen bag Butikken blev

omdannet til Julebazar med hviddugede Borde, paa hvilke en Uendelighed af Legetøj, Nipsgenstande og smaa pyntede Juletræer udstilledes, var det Fest for mig, naar jeg fik Lov til sammen med Sally at gaa rundt og se paa Sagerne, mens hans Mor, der var meget svær og iført en højfarvet Silkekjole med mange Guldsmykker, sad i en Lænestol paa en Forhøjning, hvorfra hun kunde have Overblik over alle Herlighederne, som hun kendte Prisen paa, saa hun uden at rejse sig, hvad der var hende meget besværligt, kunde oplyse Kunderne derom. En priselig Tolerance overfor anderledes troende gjorde sig gældende i Udstillingen, idet der fortrinsvis var Billeder og de allerede dengang kendte Julekort, med kristelige motiver, Julestjerner, Engle, smaa Jesusbørn i Voks eller Bisquit o.s.v., foruden en Mængde almindelige Galanterisager; en beskeden Efterligning i Provinsformat af de dengang ny og enestaaende Udstillinger i den bekendte Bingske Kunst- og Galanteri-

Isaac Wagner købte i 1848 ejendommen, Stengade 50, af brygger Christen Jeppesen. Her indrettede familien deres hellig og den velassorterede bog- og musikhandel. I 1878 solgte han ejendommen til Engelbrecht Hilligsøe, og det er denne købmand, der i 1889 har ladet det her viste maleri af ejendommens gård udføre til sin skydeskive i Helsingør Kongelig Privilegerede Skydeselskab.

forretning på Hjørnet af Kronprinsensgade i København.«

Galschiøt beskriver også boghandelen, der næppe har været meget anderledes, da Jens Møller overtog forretningen efter Wagner:

»Boghandelen var selvfølgelig også en Papirhandel, og førte Papir af al Slags fra Tapetpapir i Ruller til Karduspapir i Pakker, fra det tykke ru Bikubepapir i Folioformat med en af Bier omsværmet Bikube som Vandmærke til det tynde glatte blaa Postpapir i Kvartark, der blev lagt sammen i Brevformat med en Fold paa langs og to paa tværs - det var før Konvoluternes og de smaa Brevarks Tid - fra det hvide almindelige Skrivepapir til det grove graat Papir, som man fik sin Afsked paa, naar det skulde gøres paa en foragtede Maade. Saa var der Skrivematerialierne: rødt Blæk, blaat Blæk, og ægte sort Galæbleblæk, Lak og Oblater til Brevforsøgling, Blyanter og Sortkridtstifter i Messingholdere, Penne-Gaasefjer i Bundter og Staalpenne på Kort á 12 Stykker til 1 Mrk. 8 Sk; de var endnu

kun lidet brugte. Gaasefjerene skar man selv med sin Pennekniv og kunde ved den længere eller kortere Split gøre dem bløde eller haarde, som man vilde. Lige til midten af 50'erne brugte vi i Skolen Fjerpenne, som vor Skrivelærer, en afskediget holstensk Underofficer Gronemann, skar til os.«

Isaac Wagner efterfulgtes, som allerede nævnt, af Jens Møller, der ses mellem bøgerne herover, og efter hans død blev virksomheden overtaget af Ejnar Krogh Poulsen, der figurerer i vejviseren for 1927, og fra 1936 er det Vilhelm Ankerstjerne Dalggaard, der står for den velrenommerede Jens Møllers Boghandel i Stengade.

I dag husker man måske den elskværdige ekspedient, der i 1954 blev ansat i boghandelen, nemlig Ritha Gøttsche (fotografiet øverst t.h.). Hun blev allerede to år efter forfremmet til daglig leder, og i 1969 købte hun sammen med sin mand, Kenno Gøttsche, den gamle

boghandel. De var ikke bange for den konkurrence, der dengang var mellem byens ialt 8 boghandler, og det havde ægteparret heller ikke nogen grund til, for een efter een lukkede konkurrenterne, så Jens Møllers Boghandel en overgang var Helsingørs eneste. Tiden var nu ikke længere til de små selvstændige boghandlere, så i 1984 indgik Ritha Gøttsche kompagniskab med Arnold Busck i København, og nogle år senere, da Busck havde overtaget helt, kunne Ritha og Kenno Gøttsche trække sig tilbage til et velfortjent otium i deres gamle stråttækte fiskerhus på Nordre Strandvej 158 i Aalsgaarde. Det er nu skamløst nedrevet, og et nyt hus i tillempet Arne Jacobsen-stil venter på at blive opført. Boghandelen skiftede snart navn til Arnold Busck og flyttede over på den anden side af Stengade. Sidenhen flyttede den tilbage til Stengades østside, hvor den stadig er at finde med sit righoldige udvalg af bøger.

Legater og milde gaver

af Birger Mikkelsen

-rettelser og tilføjelser af Lars Bjørn Madsen

ved ligefrem at gøre indhug i formuene. Det kunne de mere velstående nok tillade sig, for kommuneskatterne var mildt sagt beskedne dengang - der skulle bruges lidt tran til gadelygterne og nogle kontanter til vægterens løn, men ellers var der kun De fattiges Kasse at tænke på. Og forplejningen i Fattighuset - i dag Karmeliterhuset med Bymuseet - var ikke overdådig, og så tjente lemmerne da også noget ind selv ved dagen lang at trevle gammelt tovværk op til blå, ligesom fattighuset var selvforsynende med en lang række grøntsager og korn fra deres jorder i omegnen.

Velgørenheden var helt fra middelalderen en kirkelig sag. Man lagde sine mønter i kirkebøssen (pengeblokken), og når man døde, testamenteredes gods eller guld til klostre og kirker. Det var godt at kunne henvise til, når opholdet i skærsilden skulle udmåles.

Man kunne også give noget til tiggerne.

Rede penge er nu engang ikke det samme som jord, som god, fast ejendom. Hvis der er nogen, der tvivler om påstandens rigtighed - det er der nu nok ingen der gør - kan han hente bevis i Helsingør byråds forværelse, det såkaldte blå værelse.

Her hænger en række store, sølvskinnende skjolde med sort tekst - mindelser om de legater og gaver, gode borgere i tidens løb har betænkt deres kommune med. Det er gået lidt af mode i de senere år, men stadig kommer et skold i ny og næ på væggen. I snart 300 år har legatstiftere og gavegivere i Helsingør vist samfundssind ved at betænke kommunen i testamenter eller

Helsingør havde som alle andre købstæder sin skare af slagsen. Den kommunale forsorg bestod dengang i, at »stodderfogeden« uddelte blyklumper med byens våben indhugget, og fik man et sådant klenodie, var man en slags autoriseret tigger.

Omkring 1700-tallets midte vågnede imidlertid borgerstanden. Man blev sig bevidst, at man levede i et samfund, hvor man med følsom fornøft måtte gøre noget for at bedre kårene - i hvert fald for de værdigt trængende. Det blev legaternes tid, og »værdigt trængende« blev hele rørelsens nøgleord.

Det første legat i Helsingør købstad blev stiftet i 1713 af Martinus Bendixen - en mand vi ellers ikke kender meget til, men som stadig har sit navn stående med store, sorte bogstaver på sølvgrund på rådhusets væg. Bendixen afsatte 120 rigsdaler til et legat for »seks umyndige børn i Helsingør«. Det eksisterer stadigvæk.

Det var i efteråret 1871, at borgmester Orlík foreslog, at man på rådhuset ophængte »tvende Erindringstavler over Byens Velgørere i forrige og indeværende Aarhundrede«. Man mente at byen burde sikre disse »velgørende patriotiske« mænd og kvinder mod glemsel ved at bringe tavler med deres navne og oplysning om, hvad de havde givet og til hvilket formål. På denne enkle og lidet bekostelige måde, kunne man »bevare Stifterne i deres Medborgeres taknemmelige Erindring« og ikke mindst opmuntre andre til at »træde i deres Fodspor«. Orlík havde ladet udarbejde en lang liste over de velgørere, der havde betænkt byen med førnævnte Martinus Bendixen som den første. Året efter besluttede man at lade hver velgører og legatstifter mindes ved »særegne skjolde af zink«, der skulle ophænges i »Forværelset til Raadhusets store Sal«, altså det nuværende blå værelse. Hver tavle ville koste 2 rdl. 64 sk. at fremstille, således at den samlede udgift til fremstillingen af de 30 skjolde, der skulle ophænges, ikke ville overstige 80 rdl. Og således blev det, som bekendt.

Reberbaneparken var ejet af redaktør Martinus Galtschiøt, der ved testamente af 16.11 1922 skænkede parken til kommunen mod til evig tid at vedligeholde den som park og blomsterhaveanlæg »samt aldrig at afstænde disse hverken helt eller delvis, ej heller yderligere at bebygge grundene«. Byrådet vedtog enstemmigt »med Tak at modtage Gaven paa de i Skrivelsen nærmere anførte Vilkaar«. Opførelsen af det tidligere hovedbibliotek har således været i klar strid med det tinglyste testamentes bestemmelser!

Da kommunesammenlægningen kom i 1970, medbragte Tikøb Kommune en del legater - dog uden zinkskjolde. Nu er legatmassen een helhed, men i 1970 eksisterede Martinus Bendixens Legat endnu som en selvstændig formue. Den var da en kapital på 256,06 kr. og en beholdning på 2,77 kr. til et umyndigt barn, som måtte have brug for denne sum.

Man kan i dag smile ad Martinus Bendixens legat, men da det blev indstiftet, var det en ganske smuk sum penge. Man kunne leje et helt Strandgade-hus i et år for 15 rigsdaler. Mange Helsingør-børn har sikkert i tidens løb været glade for de penge, de har faet fra Bendixens legat, men i dag er det unægtelig en underskudsforretning at administrere det.

En alderdomsstiftelse af en særlig karakter - beregnet på folk, der havde kendt bedre dage - var Helsingørs almindelige Hospital, der aldeles ikke var noget sygehus. Det havde til huse i Karmeliterklostret, som var indrettet til formålet helt tilbage i 1541, og det har været en stor lykke for ældre og svagelige at få bolig her. Godgørende borgere indstiftede legater, så hospitalets beboere kunne få underhold. I 1772 stiftede den danske vicekonsul i Bordeaux, Jacob Herman Hansen, således 20.000 francs til »sin Fødeby Helsingørs Hospital«, borgmester G.F. Milan og hustru, Frederikke Wesling, gav i 1767 ialt 100 rigsdaler til hospitalet, og enken yderligere 100 rd. i 1778. Frederik Hansen de Lilliendahl gav i 1773 4.000 rigsdaler til to borgeres ophold i hospitalet, og sognepræst Holger Halling skænkede i

1778 700 rigsdaler til en plads i hospitalet. Sådant kan man blive ved. Sølvskjoldene fortæller om mange gaver til lemmerne i klostret. Men forskel på lemmerne var der åbenbart. Fik man de Lilliendahls legat, var det renter af 2.000 rigsdaler, men fik man sognepræstens, måtte man nøjes med renter af 700 rigsdaler. Der har nok også været nogen forskel på de to herrers formueforhold. Hansen de Lilliendahl var fransk konsul i Helsingør, særdeles velstående og, skønt født som blot og bar Hansen, optaget i den danske adel. Det var iøvrigt hans søn, som var vicekonsul i Bordeaux, og som skænkede de mange francs til hospitalet. Af og til er legaterne på mærkelige beløb. Det må være, når et helt dødsbo er skænket til et godt formål. Således indstiftedes i 1784 sognepræst W. Pippers legat til fordel for enker efter kantorer, organister og klokkere ved Sct. Mariæ Kirke. Det havde en kapital på 1215 rigsdaler og 84 skilling. I 1831 var det brygger Christen Jeppesens tur til at stifte legat. Han havde et betydeligt ølbryggeri, og selv om den velstående mand ikke satte kapital af, aflagde han et

løfte. Han ville hvert år betale 25 rigsdaler til Helsingør Søndagsskole - forløberen for den tekniske skole. At undervisningen foregik om søndagen, skyldtes, at ingen håndværkere havde fri nogen hverdag - hverken morgen eller aften. Man boede hos sin mester og levede sit liv i værkstedet. Samt på svendekroen, som naturligvis måtte besøges for lavs-sammenholdets skyld. Andre 25 rigsdaler lovede Christen Jeppesen hvert år at betale til »fordærvede Personers Forbedring«. Det er nogle år siden, der sidst er lagt ansøgning ind på de penge, og da Christen Jeppesen forlængst har lukket sin hovedbog, kan det også nok være svært at få dem udbetalt.

Op gennem 1800-tallet fortsætter strømmen af legatstiftelser. Det var den tids metode til at opnå en slags personlig udødelighed, men der lå også ægte sociale følelser bag, og de sølverne skjolde er i virkeligheden minder om den første begyndelse til velfærdsstaten. Der kom legater for »fattige Haandværkere og Børn«, »fattigvæsenet, »ugifte Døttre af uformuende Embedsmænd«, »Qvindelige Tjenestetyen-

de«, »trængende Enker og Døtre af Embedsmænd og Kjøbmænd«, trængende Qvinder af den høiere Kjøbmandsstand«, værdige Lærerinder«, »trængende Konfirmander«, trængende Sømænds eller Skibstømrers Enker«, »Lovende Disciple ved Latinskolen, som haver bestemt sig for Præstestanden« og »trængende til helsingørske stillede, men senere ophævede Hjem knyttede Personer«.

Man kunne blive ved, for der er mange rækker zinkskjolde på forværelsets ultramarinblå vægge.

Een ting har de dog fælles - legatmodtagerne skulle være værdigt trængende. Det måtte ikke ske, at midlerne blev ødet bort til drikkeri og udskejelser i stedet for at styrke borgerånden.

Alle de mange legater og deres dengang store kapitaler er i dag svundet ind til småmønt. Mange af dem er simpelthen slået sammen, og legatportionerne administreres af socialvæsenet; går f.eks. til et eller andet arrangement på et plejehjem.

Så er der mere værdifasthed over de gaver, som kommunen har fået i form af fast ejendom. Den første blev skænket den 16. oktober 1837 af købmand C.F. Eckardts enke, Marie Vilhelmine, der havde siddet i uskiftet bo siden købmandens død i 1822, og bestod af ejendommen, Bjergegade 30. Denne blev ved gavebrev af 20. juni 1838 skænket til »En Stiftelse for trængende Enker og ugifte Døtre af borgerstanden i Helsingør«, og det er den stadig, og op gennem århundredet blev adskillige legater indstiftet til dets understøttelse. I dag betaler kommunen stiftelsens drift og »Den Eckardtske Stiftelse« er [i 1974] så livskraftig og så søgt som nogensinde.

Helsingør Kommune har fået andre ejendomme forærende. I 1909 lod en kreds

af borgere med Wiibroes brygger Carl Heise i spidsen det gamle fattighus i Karmeliterhuset restaurere og leverede det gældfrit tilbage til kommunen. I 1919 skænkede tobaksfabrikant Hans Peter Lumbye ved sin bortrejse fra byen de senmiddelalderlige huse, Stengade 72-74, gældfrit til kommunen, som lejede dem ud til civildommerkontoret. I 1928 arvede Helsingør den gamle

reberbanehave fra redaktør Martinus Galschiøt, og den er stadig et værdsat åndehul for kommunens borgere, om end arealet i tidens løb er blevet bebygget, først ved en mindre udvidelse af skolen ved Marienlyst Allé, og senere ved den nu forladte domicil for hovedbiblioteket. I 1930 købte en kreds af bidragydere med dommer Elias Olrik i spidsen ejendommen Sct. Annagade 32 og lod den nedrive, så man fik fri udsigt til Karmeliterklostret og Sct. Mariæ Kirke. En anden stor gave fik kommunen i 1944-45, da dr.med. Karl Albert Hasselbalch og hustru skænkede ialt 200.000 kr til etableringen af fødehjemmet Antoniehus - ægteparrets tidligere hjem.

I nyere tid har ikke mindst vore kommunale museer fået gaver fra velgørere, der alle er mindet ved zinkskjolde. En stor gave skænkede nu afdøde restauratør Søren Fisker byen ved sit køb af ejendommen Strandgade 91 med det ene formål at indrette museum i den velbevarede stueetage, som han derfor lod Nationalmuseet restaurere. Det kostede ham mange millioner kroner ved på denne måde, at sikre huset for byens borgere og museets gæster, hvilket fik kommunen til at lade opsætte endnu et zinkskjold i Rådhusets blå værelse. Så må tiden vise, hvem der giver anledning til ophængning af det næste skjold på væggen. Der er stadig plads!

Foredrag i Helsingør Museumsforening

Lørdag den 26. november 2011 kl. 14.00

Birgitte Bøggild Johannsen: »2 x Sophie«. Om dronning Sophie (1557-1631) og Sophie Brahe (o. 1556-1643) - to magtfulde og lærde kvinder fra Renæssancen.

Foredraget fortæller om to usædvanlige og omtrent jævnaldrende kvinder, der begge på flere forskellige områder brød med datidens etablerede normer for kvinders roller og råderum. Både Frederik den Andens dronning Sophie (maleriet nederst t.h.) og Sophie Brahe (maleriet øverst t.h.), Tycho Brahes lærde lillesøster, oplevede en langvarig enkestand og udnyttede ikke mindst dette frirum til selvstændige aktiviteter, bl.a. som administratorer, mæcener og kulturformidlere samt – navnlig for Sophie Brahes vedkommende – som forsker.

Birgitte Bøggild Johannsen, der er redaktør ved Nationalmuseets værk, Danmarks Kirker, har ud over talrige kirkebeskrivelser fra København, Fyn, Øst- og Nordvestjylland publiceret en lang række artikler og monografier, navnlig om senmiddelalderlige og tidlig moderne kirkeindretninger samt om hof-, begravelses- og erindringskultur, ikke mindst betragtet i et kønsperspektiv.

Foruden at have publiceret talrige artikler i danske og udenlandske fagtidsskrifter, konferencepublikationer og leksika er Birgitte Bøggild-Johannsen med i Kvinfos ekspertdatabase (<http://www.kvinfo.dk/side/383/>).

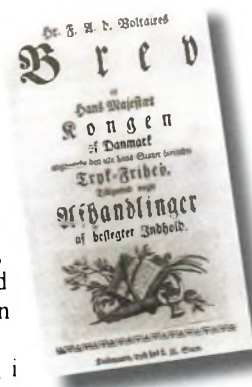

Lørdag den 29. oktober 2011 kl. 14.00

Henrik Horstbøll: Trykkefriheden under Struensee og dens konsekvenser.

Ubegrænset trykkefrihed blev indført som et lyn fra en klar himmel d. 14 september 1770. Ingen havde bedt om trykkefrihed, men landets nye magthaver J.F. Struensee var tilhænger af især den franske oplysningsfilosofi, og trykkefrihed var den første af de mange reformer, som han satte i gang. Ubegrænset trykkefrihed var en enestående nyhed, som Voltaire da også priste i et digt til Christian 7. I Sverige og England fandtes på samme tid forskellige former for begrænset trykkefrihed, men som hovedregel herskede ellers forensur af udgivelser.

Da myndighederne så, at trykkefrihed ikke alene udbredte oplysning i Danmark, blev det året efter d. 7. oktober 1771 præciseret, at en tryksag skulle have et ansvarligt ophav – enten forfatter eller udgiver. Endelig efter tre år fik politimyndigheden d. 20. oktober 1773 igen mulighed for at straffe forfattere og udgivere med

bøder for omtale af forhold som angik staten og regeringen. Forcensuren var stadig ophævet, men der var igen sat skarpe grænser for ytringsfriheden. Baggrunden for denne udvikling var Struensees storhed og fald.

Tiden med uindskrænket trykkefrihed var en undtagelsestilstand i 1700-tallets kulturhistorie, hvorfra der strømmede en flod af små tryksager: flyveblade, pamfletter og essays om alt muligt. Trykkefriheden bragte enevældens styr på det trykte medie ud af balance. Nu kunne alle i princippet anonymt kommunikere med alle om alt inden for Kongelovens rammer. Adgangen til deltagelse i den offentlige diskussion om eksempelvis økonomi og politik ahang nu af nye netværk og nøglepersoner. Under pseudonymer diskuterede statslige embedsmænd med studenter. Ytringsfriheden havde en hektisk premiere mellem 1770 og 1773, og jeg vil i mit foredrag præsentere eksempler på hvem, der brugte ytringsfriheden til hvad – fra 'Grub Street' til hoffet.

Henrik Horstbøll er født i 1952 i Århus og blev uddannet i etnografi og historie i 1980. Han blev licentiat i 1987. Herefter blev han tilknyttet Center for Kulturforskning ved Aarhus Universitet. I 1994 blev han ansat på Det Kongelige Bibliotek. I 1999 tog han doktorgraden, og siden 2009 har Henrik Horstbøll været professor i bok- og bibliotekshistoria ved Lunds Universitet. Horstbølls forskning samler sig især om bogens medie- og kulturhistorie. Censur, trykkefrihed og copy-right har været aktuelle politiske spørgsmål siden bogtrykkerkunsten gjorde mediet til en magtfaktor på markedet, og på den baggrund har han arbejdet med trykkefrihedens bogkultur i Danmark før Grundlovens indførelse i 1849.

Lørdag den 21. januar 2012 kl. 14.00

Claus Bundgård Christensen: Danskere på Vestfronten

Claus Bundgård Christensen (f. 1968, dansk historiker, ph.d., lektor i historie på RUC) Han er forfatter og medforfatter til en række bøger og artikler om besættelsen og militærhistoriske emner, bl.a. Dansk arbejde – tyske befæstningsanlæg (1997), Under hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen SS 1939-1945 (1998), Den sorte børs (2003), Anden

Hans Feldtstedt i skyttegraven længst til højre med hovedet stikkende ud af et dækningsrum. Han blev indkaldt i 1915 og kom hjem i 1918. Han døde 93 år gammel. Under sin tid ved fronten bar han altid et billede af sin kone og datter. Det fotografi fik han med sig i graven.

Verdenskrig Leksikon (red./2004), Danmark besat (2005) Danskere på Vestfronten 1914-18 (2009); sidstnævnte blev af Dansk Historisk Fællesråd kåret som årets historiske bog.

Danskere på Vestfronten er historien om Første Verdenskrig fortalt gennem nogle af de 26.000 danske nordslesvigere, der deltog i krigen på tysk side.

Claus Bundgård Christensen fortæller om livet i skyttegravene. Om mulighederne for at overleve. Og om hvordan den moderne krigsførelse blev født ud af den teknologiske udvikling af artilleri, kampvogne, gas, fly og maskingeværer.

Danskerne var med fra de første til de sidste skud lød. På baggrund af deres breve og dagbøger skildres på samme tid verdenskrigens skrækkeligste og mest betydningsfulde kampe. Første Verdenskrig var "den store krig", men blev i Danmark "den glemte krig". Med sin bog fra 2009 skildrede Claus Bundgård Christensen for første gang historien om de mange danskere, der kæmpede på Vestfronten.

I øjeblikket er Claus Bundgård Christensen tilknyttet et forskningsprojekt om militærorganisationen Waffen-SS sammen med Center for Menneskerettigheder og Center for Militærhistorie.

Marie Hansen med sin mand inden han drog i krig i sommeren 1914. En lille buket blomster sidder i geværlobet

Det er
funne
ofition

A. Hass.

UDSALG.

Forinden Modtagelsen af mine nye Elteraarsvarer udsælger jeg
Imorgen den 7de ds. og følgende Dage en stor Deel Varer til meget
lave Priser. Derihlandt udhæves:

Mousselin de laine 20 sk.	Fiint Paramatta 28 sk.
Mixed Lustre 22 sk.	Sirtser og Jaconetter 18, 20, 22 sk.
Barege 26 sk.	Hvidt Shirting 8 sk., meget fine 14 sk.
Møbelsirts, nye Mønstre 18 sk.	Næsten $\frac{1}{2}$ br. hvidt Stout 14 sk.
Fiint sort Bomuldsfløel 2 Mk. 8 sk.	Svært ubl. Bomuldsfløel 12 sk.

endvidere som især passende til Confirmationer:

Sorte og coul. Silkesteier, gode og reelle Varer, à 5 Mk.
Sort og blaat fiint Klæde 16 à 18 Mk.,
samt endeel andre Kjøletøier, Schawler og Tørklæder, som udsælges be-
lydelig under sædvanlig Priis.

L. S. Fridericia,
Steengaden Nr. 146.

UDSALG

30de
vide.
llaat
stet.
t sin
Ques-
reder
enater
Duffe,
Det
n al-
ngliff
Dp.

Annonce i
Helsingør
Avis 1852.
Fridericias
butik lå i
Stengade 55
og var en af
byens største
manufaktur-
handlere
helt op til
1860'erne.
Levin Samuel
Fridericia
var en af
byens mange
erhvervsdri-
vende jodefu-
milier.

Udsigt mod Humlebek fra Espergærde, 1888

af Kjeld Damgaard

Carl Baagøes fine, herover gengivne maleri fra 1888 af Espergærde Havn og kysten syd herfor har stor topografisk interesse. Her ses nemlig tydeligt, hvorledes området først i løbet af 1880'erne begynder at blive bebygget. Den relativt ringe beplantning omkring flere af husene skyldes ganske enkelt, at de først lige er opført, da maleriet blev udført.

Espergærdes oprindelige og meget lille havn fremgår også af billedet. Havnemolerne er udført af nedrammede pæle, en helt almindelig måde at bygge havne på i slutningen af 1800-tallet. Havnen stod færdig i 1883, men allerede i 1902 besluttedes det at flytte den nordre mole mod nord, for at skabe et større havnebassin.

Villaen længst til højre på billedet er nuværende Strandvejen 368, opført omkring 1885. Øverst på kystskrænten ses en større hvid bygning samt nogle røde bygninger til højre herfor. Det er Strandvanggaard - netop nyopført da Carl Baagøe malede sit motiv. Gården, der ligger i Mørdrups ejerlav, lå tidligere ved Stokholmsvejen, men nedbrændte. Den indtager ikke kun en markant rolle i Baagøes maleri, men også på samtidens topografiske kort (udsnit af kort fra 1898 gengivet på forsendelsesomslaget side 2), hvor man markerede de lokaliteter, der havde betydning for de brugere, hvortil kortet primært var udarbejdet. Efter Strandvanggaards brand opførtes en ny gård her ved Carl Baagøes fine, herover gengivne maleri fra 1888 af Espergærde Havn og kysten syd herfor har stor topografisk interesse. Her ses nemlig tydeligt, hvorledes området først i løbet af 1880'erne begynder at blive bebygget. Den relativt ringe beplantning omkring flere af husene skyldes ganske enkelt, at de først lige er opført, da maleriet blev udført.

Espergærdes oprindelige og meget lille havn fremgår også af billedet. Havnemolerne er udført af nedrammede pæle, en helt almindelig måde at bygge havne på i slutningen af 1800-tallet. Havnen stod færdig i 1883, men allerede i 1902 besluttedes det at flytte den nordre mole mod nord, for at skabe et større havnebassin.

Villaen længst til højre på billedet er nuværende Strandvejen 368, opført omkring 1885.

LENTOS
**JULEBOGER
PAKLÆDNINGSDUK-
KER, CHRISTEL,**

SØRSTY
**HORNVARER
KURVE I MANGE**

**VIN
MUSEUMSCHEFENS
GLOGGBLANDING
HELLIG TRE
KONGERS LYS
JULELYS
MANGE FORSKEL-
LIGE SLAGS LYES-
TAGER**

MUSEUMSBUTIKKEN

Helsingør Bymuseum

Sct. Annagade 36

Tlf: 4928 1800

Åben alle ugens dage

Museumsforeningens Foredrag

Alle foredrag finder sted i Smedenens Hus, Strandgade 46, Helsingør, hvortil der også er adgang for kørestolsbrugere.

Returneres ved varig adresseændring

til Helsingør Kommunes Museer, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør

Helsingør Bymuseum:

Sct. Annagade 36, Helsingør

Åbningstider:

Tirsdag-fredag kl. 12.00-16.00;

Lørdag kl. 10.00-14.00;

Søndag kl. 12.00-16.00

Flynderupgård Museet:

Agnetevej 9, Espergærde

Åbningstider:

Tirsdag-søndag kl. 12.00 - 16.00

Museet Skibsklarerergaarden:

Strandgade 91, Helsingør

Åbningstider:

Tirsdag-fredag: kl. 12.00-16.00;

Lørdag: kl. 10.00-14.00

Helsingør Værftsmuseum:

Kulturværftet, Allégade 2, Helsingør

Åbningstider:

Søndag og mandag kl. 14-18;

Tirsdag, onsdag og torsdag kl. 10-14

Medlemmer af Helsingør Museumsforening
har gratis adgang til Helsingør Kommunes Museer

www.museerne.helsingor.dk

